

УДК 316:351+316.32 СОЦІАЛЬНИЙ ПРОСТІР ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ ГЛОКАЛІЗАЦІЇ

Петренко-Лисак А. О.

кандидат соціологічних наук, асистент кафедри галузевої соціології факультету соціології

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

В статье рассматривается вопрос анализа социального пространства используя концепт глокализация. Внимание уделяется таким социальным явлениям как партикулярность и универсальность социальных отношений.

The question of social space is examined using concept of glocalization in the article are analyzed. Attention is spared to such social phenomena as particularize and universalize in social relations on global stage.

В статті розглядається питання аналізу соціального простору держави користуючись концептом глокалізація. Увага приділяється таким соціальним явищам як партикулярність та універсальність соціальних взаємин.

Ключові слова: глокалізація, глобалізація, локалізація, партикулярність, універсальність.

Актуальність. Сьогодні досить поширеною є теза про те, що соціальний простір в умовах сучасного світу набуває значних трансформацій, детермінованих глобалізацією. Тоді як не тільки власне термін “глобалізація”, але й процеси, що ним означені самі набули автентичних змін, що теж потребують додаткових теоретичних рефлексій. Власне, мається на увазі звернення наукової рефлексії до новітнього терміну “глокалізація”, обґрунтування якого розпочалося вже не так і давно, як для науки, але вже минуло достатньо часу в русі експоненційного росту інформації, аби заявити, що пояснення соціальних процесів не встигають за динамікою самих процесів. Глокалізація, як поняття постглобалізаційне, тобто з’явилося у відповідь на гальмування в поясненнях соціальних змін в руслі глобалізаційних концепцій, - суть єднання глобалізації та локалізації у сенсі необхідності звернути увагу на особливості перебігу локальних процесів на макрорівні (*читай глобальному рівні*). Нинішнє утвердження соціального простору держав-націй здійснюється на основі перебігу глобальних процесів ідентичності та партикулярності.

Якщо виходити з того, що соціальний простір держави – це об’єктивно існуюча стійка система територіальних зв’язків між суб’єктами соціуму, яка проявляє себе через комунікацію видів діяльності соціоутворюючих феноменів, то одним з базових принципів організації соціального простору буде виступати принцип територіальності. Сучасна територіальність набуває особливого статусу, означеного розділенням суто фізико-географічних та соціально-комунікаційних реальностей-практик. Місце розташування соціальних суб’єктів остаточно не є детермінованим

фізичною присутністю саме там, де декларується позиція, адже стан сучасного етапу розвитку телекомунікаційної навігації дозволяє займати активну соціальну позицію захисту або зазіхань щодо прав націй-держав, проте не перебуваючи на їхніх територіях. **Метою** даної статті є аналіз соціального простору держави користуючись концептом глокалізація. Вирішуваним **завданням** виступає описання таких соціальних явищ як партикулярність та універсальність соціальних взаємин в межах глокалізованого простору.

В руслі модерністських теорій та концепцій соціальний простір організовується та трактується як простір національних держав, які виступають самостійними, відмежованими одна від одної суб’єктами, а їхня взаємодія є взаєминами національних держав, що володіють статусом геополітичного суб’єкта. Проте виникає суперечність між гомогенністю та гетерогенністю структури та системи соціального простору націй-держав на тлі структуризації сучасного соціального простору. Образ “сучасних” держав є водночас як впорядкованим, так і невпорядкованим, відмежованим та безмежним. Якщо глобалізаційне пояснення визначатиме риси ерозії нації-держави як базисної інституціональної форми модерну та появу нового типу соціального простору – транснаціонального соціального простору, в рамках якого невпізнано трансформується образ соціального, - то глокалізаційна перспектива характеризуватиме скоріше форми єднання універсальності та партикулярності глобального та локального просторів націй-держав, коли глобальна локалізація виступає формою глобального, пристосованого до локальних умов. Нерідко

лунають вислови про те, що держави-нації в глобалізованому світі не здатні діяти самостійно й постійно змушені опиратися або пристосовуватися тискові з усіх сторін. Проте не слід квапитися з остаточними тезами стосовно того, що панування націй-держав вичерпане, адже їхня локальність так чи інакше представлена власними провінційними та периферійними зонами проти центрів.

Провінція нації-держави, будучи базовою і типовою зоною виступає “самодостатнім буденним середовищем системи” [1, 65-66], гарантією її збалансованості, середовищем повсякденності. Провінція тілесна та відчутна, тоді як центр мінливий та симулятивний. Провінція інертна, малорухома в силу крайньої стійкості, тому “сама-в-собі” може існувати і розвиватися за законами партикулярності. Провінції поліцентрично і функціонально взаємодоповнюють центр.

Інша справа периферії націй-держав. Периферії є околицями, своєрідними резервами. Будучи залежними джерелами ресурсів, вони являють собою неоднорідний, подрібнений простір зі стертими рисами. Периферійні території націй-держав відрізняються відносно низьким доходом на душу населення, відносно високим рівнем безробіття, малою часткою населення з вищою освітою, високим відсотком зайнятих в дрібному бізнесі, низькою здатністю до засвоєння інновацій та гальмівному зростанні. Периферійні зони залежать від зовнішніх центрів, в них переважає так би мовити “безголове управління”, коли прийняття рішень здійснюється в штаб-квартирах, що розміщені в центрі, а на місці лише філіали.

Інтергративна компонента процесів глобалізації вчиняє різний вплив на провінції та периферії націй-держав. Якщо в стійкій провінції її роль не вкрай відчутна, то для периферії її вплив нерідко істотний. Глобалізаційний постулат, про те, що розвиток інтеграції автоматично призводитиме до вирівнювання диспропорцій між периферійними та центральними районами націй-держав, поступився реаліям зростання хронічних криз, територіальних перекосів в рівнях розвитку, - й теорія “автоматичного вирівнювання” виявилася явно нерелевантною. “Інтеграція *per se* не здатна суттєво підвищити конкурентоздатність периферії, навпаки, вона може “підірвати” (й підриває) її так званий “захист відстанню”, що призводить до відтоку капіталів й кращих кадрів з цих районів. Західноєвропейський досвід показує, що інтеграція — це сильнопідючий

засіб, в принципі розрахований на передові, просунуті, іншими словами, на центральні райони. “Пристебнути” периферію (особливо зовнішню) до інтеграційних процесів можливо лише через систему спеціальних механізмів, що потребують значних фінансових витрат й, в силу інертності територіальної структури, надаючих віддачу далеко не одразу” [2].

Якщо розуміти глобалізацію як соціальний процес, за якого обмеження, що накладаються географією на соціальні устрої, слабшають, а люди це послаблення відчують, то глокалізація розумітиметься як соціальний процес постглобалізації, коли знання про зняття географічних обмежень провокує та стимулює підтримку розмаїтості та унікальності. Коли провінційні території прагнуть закріпити свою ідентичність, самодостатність та збалансованість. “Компресія, стиснення, плоскішання [3]” соціального простору, про які свідчать теоретики глобалізації, сьогодні переформатовувалася в “розрідження, мозаїку, горбатість”. Зрештою, як кажуть, жоден космополіт не може з’явитися без існування локальних мешканців. Глобальне саме по собі і як таке, як “центри центру” не протистоїть локальному, як провінційно-периферійному. Те, що часто називають локальним, по суті, є частиною глобального, і навпаки, те що виявляє себе глобальним, може мати локальне походження та динаміку розгортання. Р. Робертсон, аналізуючи сучасну глобальність, зауважує на інституціоналізації процесу глобального творення локального, - починаючи від дрібних націоналізмів з однаковими ознаками до поширення субурбанізації по всьому світові [4]. Локальності сучасного світу творяться діями формальних міжнародних інституцій, що культивують “партикуляристичне” єднання в дусі повернення до автентики в масштабах цілого світу, або організації на глобальному рівні підтримки цінностей та ідентичностей корінних народів. “Нинішнє утвердження етнічності й/або національності, - пише Робертсон, - здійснюється на основі глобальних категорій ідентичності та партикулярності” [4, 49].

Глокалізаційна перспектива соціологічної теоретичної рефлексії має переформуватися від моделі практик “гомогенізація-versus-гетерогенізація” до моделі “гомогенізація-&-гетерогенізація”, в якій тенденції глобального (як гомогенізованого, універсалізованого) та локального (як гетерогенізованого, партикуляризованого) взаємоперетинаються.

Твердження про те, що територіальність націй-держав перестала

бути організуючим принципом соціального, культурного та економічного життя, а глобалізуючі соціальні практики звільняються від локальності й вільно перетинають кордони, можна піддати критиці, адже поряд з такими можливостями *de iure, de facto* не всілякий сучасний соціальний суб'єкт здатен та має можливості оминати як географічні, так і віртуальні кордони. Доречним для новітніх дослідницьких практик є з'ясування типів сучасних соціальних мобільностей та їхніх обмежень, що структурують сучасні соціальні простори націй-держав в руслі процесу глокалізації.

Безсумнівно, глобалізаційна політериторіальність, що породила транснаціональний простір, творить та розвиває павутиння сучасних соціальних відносин, що пронизує нації-держави. Проте варто зазначити, що транснаціональний соціальний простір співіснує з локальними соціальними просторами, й це співіснування не є мирним, через постійно назріваючі протиріччя та латентні конфлікти (як наслідок: поява нової соціальної стратифікації — виникнення класу глобально багатих та локально бідних; глобальна екологічна загроза; нова влада глобальної кібервіртуальної індустрії, що заповнює локальні форми життя “зразками”, сфабрикованими за межами конкретного соціального існування; автоматизація праці, що породжує безробіття; поява прошарку людей, незатребуваних сучасним суспільством в силу освітнього та інтелектуального цензу тощо). Сучасні глокалізаційні мобільності набули нових стратифікаційних акцентів. Як зауважує З. Бауман “ми рухаємося, навіть якщо фізично не сходимо з місця: нерухомість просто неможлива в повсякчас мінливому світі. Наслідком цього нового стану є кричуща нерівність. Деякі з нас “глобалізуються” аж до самої кістки; інші весь час прихиляються до своєї “місцевості” — такий стан і неприємний, і нестерпний у світі, де “глобалісти” задають тон і визначають правила гри в нашому житті” [5, 7]. Теза глобалістичної теорії про те, що локальність (партикулярність, гетерогенність) суть знедоленість та деградація має підлягати критиці. Локалізоване ество сучасного світу проникає до глобального (гомогенного та універсального), тоді як останнє не завжди може конструктивно “справитися” із експансією першого. Невід'ємною частиною процесів глобалізації є зростання фактів “просторової сегрегації, відділення і відчуження” [5, 7], порушення зв'язків між глобалізованими (екс-територіальними) суб'єктами та рештою локалізованих (ін-територіальних) суб'єктів. Центри, де

акумулюються сенси й цінності, породжені провінцією, представлені екс-територіальним статусом, тоді як провінція існує в ін-територіальному просторі (поза всі можливості перетнути географічний кордон, користуючись кібервіртуальними технологіями). Сьогоднішня стратифікація і поляризація сучасного світу націй-держав заснована на свободі/несвободі пересування суб'єктів, які населяють територію, на зміні організації простору й значення понять “сусідства” і “загального простору”.

Висновки.

Класична взаємодоповнюваність норм детермінованих ззовні та тактики відвоювань автономій не є привидом, що полишив соціальний простір. Нинішнє століття продовжує бути свідком значного зростання кількості “міжнародних/міжнаціональних” організацій та інтенсивності їхніх же заходів з підтримки локальних індивідуальностей. Глобалізація передбачала й дедалі продовжує творення і залучення локальності націй-держав, які в свою чергу долучені до процесів стиснення світу в новітню глокалізовану модель.

Література:

1. *Каганский В.* Культурный ландшафт и советское обитаемое пространство. - М.: Новое литературное обозрение, 2001. - С. 65-66.
2. *Бусыгина И.* Сжимая пространство до образа мест // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <<http://www.strana-oz.ru/print.php?type=article&id=321&numid=7>>.
3. Див.: *Фрідман Т.* Світ плаский! / Глобалізований світ у ХХІ столітті. – Харків, Видавництво “Акта”, 2008. – 676 с.
4. *Робертсон Р.* Глокалізація: часопростір і гомогенність-гетерогенність // Глобальні модерності / За редакції М. Фезерстоуна, С. Леша, Р. Робертсона; Пер. з англ. Т. Цимбала. – К.: Ніка-Центр, 2008. – С. 48-72.
5. *Бауман З.* Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / Пер. з англ. І. Андрущенко; за наук. ред. М. Вінницького. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008, – 109 с.